

**MAYAINDIANERE,
VULKANER OG
MYTISKE MAJS**

NATIONALMUSEET

Skoletjenesten

MAYAINDIANERE I GUATEMALA

Guatemala er et land, der er ca. to en halv gange større end Danmark med et areal på ca. 108.809 km². Landet ligger i Mellemerika og er nok mest kendt for sin stadig levende mayakultur. Mayaerne er et folk, der havde deres storhedstid fra omkring år 0 til omkring år 900. I denne periode byggede mayaerne store komplekse byer, hvor trinpyramider, smykket med farvestrålende stukfigurer og hieroglyffer, dominerede billedet. De store byer var centrum i bystater, der til tider bekrigede hinanden for at opnå adgang til eftertragtede ressourcer som vand, fødevarer og prydenstande. Regionalt havde de desuden et velfungerende netværk af ægteskabsalliancer, der skulle sikre fred, handel, arbejdskraft og velfærd for bystaterne. Udover mayaerne boede og bor der i Guatemala en anden gruppe indianere kaldet xinca. Deres særlige kendetegn er, at de ikke taler et mayasprog, men xinca. Som tidligere lever de i det sydvestlige Guatemala ved Stillehavs-kysten nær den nuværende grænse til El Salvador.

I 1524 blev landet invaderet af spanierne, der hurtigt formåede at underlægge sig store områder, bl.a. fordi de allierede sig med rivaliserende grupper til de mest magtfulde bycentre. Da spanierne havde vundet kontrol over området, importerede de bl.a. afrikanske slaver til at arbejde på de nyanlagte plantager. Efterkommere af de afrikanske slaver lever i dag særligt ved den Caribiske kyst og taler et sprog, der kaldes garifuna.

I 1821 vandt Guatemala sin selvstændighed sammen med mange andre lande i Mellemerika og Sydamerika. Spanierne og deres efterkommere blev for manges vedkommende i landet og havde fortsat den økonomiske og politiske kontrol i Guatemala. Denne gruppe mennesker kaldes i dag ladinoer. Blandt denne gruppe findes stadig landets magthavere og mest velhavende personer.

Guatemala er i dag et land, der kendetegnes ved store kontraster, både klimatiske, blandt befolkningen og i samfundet. I Guatemala kan man finde de fleste klimazoner. Man kan overordnet tale om tre klimazoner, som dækker bjergområderne, højsletten og kystområdet. I Guatemala har man desuden kun to årstider: regntiden, der løber fra maj til oktober/november, og tørtiden resten af året.

I bjergene, der ligger i et bælte fra vest mod øst, kan der blive meget koldt, og klimaet egner sig til at dyrke afgrøder, der ikke kan gro i de andre zoner, f.eks. kartofler. I regntiden falder der i bjergene mellem 1500 og 2000 mm vand. Bjergegne, der ligger over 2000 meter over havets overflade, har en gennemsnitstemperatur på ca. 15 grader. Nætterne kan blive meget kolde, nogle gange med frostgrader.

Fleere af Guatemalas storbyer ligger på højsletten, der dækker landets centrale del. Her minder klimaet ofte om en god dansk sommer. Højsletten ligger mellem 750 og 2000 meter over havets overflade, og her er gennemsnitstemperaturen omkring 20 grader.

Guatemala har kyster ud til både Stillehavet og til det Caribiske Hav. Særligt jorden ved Stillehavskysten er kendt som værende særdeles god landbrugsjord, hvor der dyrkes sesam, sukkerrør og majs. Der er for det meste meget varmt, derfor kan der også gro andre afgrøder som mangoer, meloner, bananer og mange andre frugter. Ved kysten når gennemsnitstempe-

raturen helt op på 25 grader. I regntiden falder der mellem 2000 og 3000 mm nedbør om året ved kysten.

Landets nordlige del, Petén, er dækket af regnskov. Her kan temperaturen nå op over 40 grader i tørstiden, og der falder mellem 2000 og 4000 mm nedbør om året. Mahogni- og ceiba-træer, som kan blive mellem 40 og 70 meter høje, dominerer skoven, men her vokser også gummitræer.

I Guatemala er der 33 vulkaner, hvoraf de fire stadig er aktive. Netop vulkanerne har været medvirkende til at gøre jorden frugtbar, samtidig med at de gennem tiderne har spillet en kosmologisk rolle i befolkningens verdensopfattelse. Én historie fortæller, at de tre vulkaner, der omkredser Atitlán-søen, løftede himlen fra jorden og således skabte den verden, vi lever i.

Landet er jævnligt ramt af forskellige naturkatastrofer, hvoraf jordskælv og orkaner er langt de hyppigste. De er årsag til mudderskred og oversvømmelser, der rammer de lokale samfund hårdt.

BEFOLKNINGEN

Guatemala lever der ca. 14,6 millioner mennesker. Man kan groft dele Guatemalas befolkning ind i følgende fire grupper: xinca, garifuna, ladino eller mestizo, og mayaindianere. Sproget er det, der i første omgang adskiller de fire grupper. Xinca er en indiansk befolkning, som ikke taler maya, men sproget xinca. Garifuna er et sprog, der tales af en befolkningsgruppe, der for de flestes vedkommende er efterkommere af de afrikanske slaver og lever ved den Caribiske Kyst. Mestizoer taler typisk kun spansk og bor i alle egne af landet. Der tales i Guatemala 22 mayasprog, og der er derfor lige så

mange mayagrupperinger. De to største befolkningsgrupper er mayaer og mestizoer.

Mayaerne udgør 50-60% af befolkningen. Størrelsesforholdet mellem befolkningsgrupperne er imidlertid stadig et spørgsmål med stor politisk sprængkraft og store metodiske problemer, derfor er det vanskeligt at opgøre et nogenlunde præcist forhold. Der er ikke enighed mellem landsbyerne, mayaorganisationer og statslige myndigheder om, hvem der er indianere, og hvem der ikke er. Staten har særligt tidligere anvendt kriterier, der kunne nedbringe antallet af indianere, da indianerne ansås som en hindring for landets udvikling. Omvendt insisterer mayaorganisationer på, at mayaerne udgør over halvdelen af den samlede befolkning.

Der har siden den spanske invasion af Guatemala i 1524 eksisteret en opdeling af samfundet mellem ladinoer og mayaer. Historisk set bestod ladinoerne af en forholdsvis lille, men yderst magtfuld og velhavende elite, der formåede at udnytte og undertrykke maya-indianerne. Denne opdeling gør sig stadig gældende i dag, men mayaorganisationer arbejder på at forbedre mayaernes vilkår og skabe større politisk indflydelse, der i sidste ende skal gøre forholdet mere lige-ligt mellem befolkningsgrupperne. En anden faktor, der spiller en rolle, er kontrasten mellem livet på landet og i byerne. Størstedelen af mayaerne bor stadig på landet og udgør langt den fattigste del af

befolkningen. Jorden er ofte dårligere og mere udpint i bjergområderne, hvor størstedelen af mayaerne bor. Det betyder, at bønderne her må tage arbejde ved f.eks. Stillehavskystens plantager en del af året for at overleve. Ladinoerne bor i højere grad i byerne, hvor de har adgang til bedre job og lønninger.

Der har siden den spanske invasion af Guatemala i 1524 eksisteret en opdeling af samfundet mellem ladinoer og mayaer. Historisk set bestod ladinoerne af en forholdsvis lille, men yderst magtfuld og velhavende elite, der formåede at udnytte og undertrykke mayaindianerne. Denne opdeling gør sig stadig gældende i dag, men mayaorganisationer arbejder på at forbedre mayaernes vilkår og skabe større politisk indflydelse, der i sidste ende skal gøre forholdet mere ligeligt mellem befolkningsgrupperne. En anden faktor, der spiller en rolle, er kontrasten mellem livet på landet og i byerne. Størstedelen af mayaerne bor stadig på landet og udgør langt den fattigste del af befolkningen. Jorden er ofte dårligere og mere udpint i bjergområderne, hvor størstedelen af mayaerne bor. Det betyder, at bønderne her må tage arbejde ved f.eks. Stillehavskystens plantager en del af året for at overleve. Ladinoerne bor i højere grad i byerne, hvor de har adgang til bedre job og lønninger.

Ladino er en term, der bruges om mestizoer, der er en befolkningsgruppe af både indiansk og europæisk oprindelse. Mange kalder sig ladino og ønsker dermed at tage afstand fra deres indianske rødder. Andre kalder sig derimod mestizo, når de ønsker at give udtryk for, at de anser Guatemala for at være et pluralistisk og multietnisk samfund, og at man anerkender sine indianske rødder.

MAYAKULTUR OG SPROG

Guatemala er nok særligt kendt for sin store mayaindianske befolkning, og når man beskæftiger sig med den, er det er vigtigt at fremhæve, at trods den spanske invasion har mange elementer af mayakulturen overlevet. Mayakulturen udgør i dag en af de største og kulturelt stærkeste indianske grupper på de to amerikanske kontinenter. De nutidige mayaer lever i en kompleks verden, der blander nyt og gammelt. Mayakulturen er lige som andre kulturer ikke statisk, men i konstant ændring og udvikling. Der er derfor ikke nogen modsætning i, at en maya først ofrer copal (harpiksrøgelse) til de 6 verdensretninger på et gammelt alter, der ligger på en bakketop, for senere at deltage i en katolsk ceremoni i landsbyens kirke; eller at

traditionelt klædte mayabønder kører på cykler og sprøjter deres afgrøder mod alge- og insektangreb, samt at dragten i de unges tilfælde sys i et moderne snit.

Der tales 22 mayasprog i Guatemala, og der er således også 22 forskellige mayagrupperinger. Mayatalende folk vil i dag sjældent kalde sig selv for mayaer, da det er en fællesbetegnelse for de folk, der taler ét af de 22 mayasprog. I stedet refererer de til sig selv som enten k'ich'éer, tz'utujiller eller kaqchikeller, hvilket er betegnelserne for de sprog, de taler. Men den fælles betegnelse blev i stigende grad anvendt i 1990'erne i takt med, at flere mayaorganisationer i Guatemala så fordelene i en samlet kamp for anerkendelse og lige rettigheder for den indianske befolkning.

Guatemalas mayaindianere kendetegnes især af sproget og af tøjet, da mange stadig bærer deres traditionelle klædedragter; det gælder især for kvinderne. Desuden dyrker mange jorden efter gamle landbrugsmetoder og viderefører religiøse traditioner, der har rødder i tiden før den spanske invasion. De farvestrålende dragter, som kvinderne væver på lændevæve, indeholder ofte symboler, der kendetegner netop den sproggruppe og landsby, hvor dragten bliver fremstillet. Af de mønstre, der indgår i dragterne, forestiller mange af dem dyr, planter og mytiske figurer, som i langt de fleste tilfælde refererer til gamle myter med tilknytning til lokalområdet.

HOVEDGRUPPER BLANDT MAYAINDIANERNE

Til trods for at de nutidige mayaer er en broget og sammensat befolkningsgruppe, er det alligevel muligt at dele den indianske befolkning op i to hovedgrupper, nemlig de traditionelle og de ladinoserede mayaer. De ladinoserede mayaer kan bruges som en fællesbetegnelse for de mayaer, der søger at leve som ladinoer med en mere vestlig levevis. Det gør sig særligt gældende for mayaerne ved Stillehavskysten og fra den østlige del af landet. Man finder de mere traditionelle mayaer i bjergområderne, hvor dragter, sprog og landbrugsteknikker ligner dem, der blev anvendt for 500 år siden. En af de vigtigste skillelinier mellem de traditionelle og ladinoserede mayaer er sproget. Holdningen er ofte, at hvis man taler et „ikke-maya-sprog“ som f.eks. spansk, er man ikke maya. Da mayaernes oprindelige levevis er nært knyttet til landbruget, og da netop landbruget stadig er mayaernes hovedbeskæftigelse, har ladinoseringen hovedsageligt påvirket de mayaer, der er flyttet til de større byer for at søge arbejde.

SKOLEGANG

Det er ikke alle mayaer, der taler spansk i dag, til trods for at det er landets officielle sprog. Det er selvfølgelig medvirkende til, at forskellen mellem mayaer og ladinoer opretholdes på godt og ondt. Det gør samtidig skolegang til en endnu større udfordring for børn, der er vokset op uden at kunne tale spansk, fordi spansk er det sprog, der undervises på i skolen. I Guatemala er man godt klar over, hvilke problemer det kan medføre. Derfor skal alle børn, der ikke taler spansk, begynde et år tidligere i skole end de spansktalende børn. I løbet af et år skal de tilegne sig elementære spanskkundskaber, så de kan følge den almindelige undervisning. Men det er ikke alle børn, der efter et år har lært tilstrækkeligt meget spansk til at kunne følge undervisningen. Desuden kan forældrene ofte ikke hjælpe deres børn med skolearbejdet, fordi de ikke selv har gået ret mange år i skole, og måske er forældrene heller ikke selv særlig gode til at tale spansk. Det kan være én af grundene til, at mange børn ikke kan følge med og må gå året om, mens andre børn simpelthen forlader

skolen, inden de når 6. klasse. Det er dog værd at bemærke, at der i dag er flere børn, der går i skole og færdiggør en uddannelse, end der var i deres forældres generation. I 1996 var 72% af børnene tilmeldt grundskolen (1.-5. klasse), og i 2002 kunne 70% af befolkningen over 15 år læse.

Skolesystemet er i Guatemala bygget op således, at de første 6 års skolegang er obligatoriske; man kan så vælge at fortsætte endnu 3 år i folkeskolen. Man kan fortsætte 3 år mere med at gå i skole, det svarer på en måde til vores gymnasium, hvorefter man kan vælge at læse videre på universitetet eller en anden højere læreanstalt, eller man kan vælge at søge arbejde som f. eks. folkeskolelærer.

RELIGION

De seneste 20 år er en række protestantiske og evangelistiske sekter vokset hastigt frem, men officielt er befolkningen stadig katolikker. En tredje religiøs retning er den såkaldte mayakatolicisme, som kort fortalt er en blanding af katolske helgener, højtider og traditioner med mayaguder, ceremonier, mayatraditioner og -livsanskuelser. Langt de fleste, der praktiserer denne form for katolicisme, vil dog mene, at de er katolikker. Mayakatolicisme dækker netop over, at mayaerne gennem de sidste 500 år ubevidst har inkorporeret dele af deres gamle religiøse overbevisning i katolicismen og dermed skabt deres egen version af katolicismen. Derfor opfatter de ikke gamle traditioner og religiøse skikke som værende i modstrid med katolicismen.

LANDBRUG OG MAJS

Omkring 54,9% af den samlede befolkning bor på landet (2002). Landbruget er det erhverv, der beskæftiger størstedelen af befolkningen. De vigtigste eksportvarer er kaffe, bananer og sukker, som typisk produceres på de store plantager ved Stillehavskysten. De fleste landbrug i Guatemala er små landbrug, hvor man producerer nok til at være selvforsynende eller har et lille overskud til hjemmemarkedet. De afgrøder, der produceres flest af, er majs og sorte bønner. Majs er landets vigtigste afgrøde og kan vokse i alle tre klimazoner. De fleste guatemalanere spiser majs hver dag, for eksempel tilberedt som tortillas.

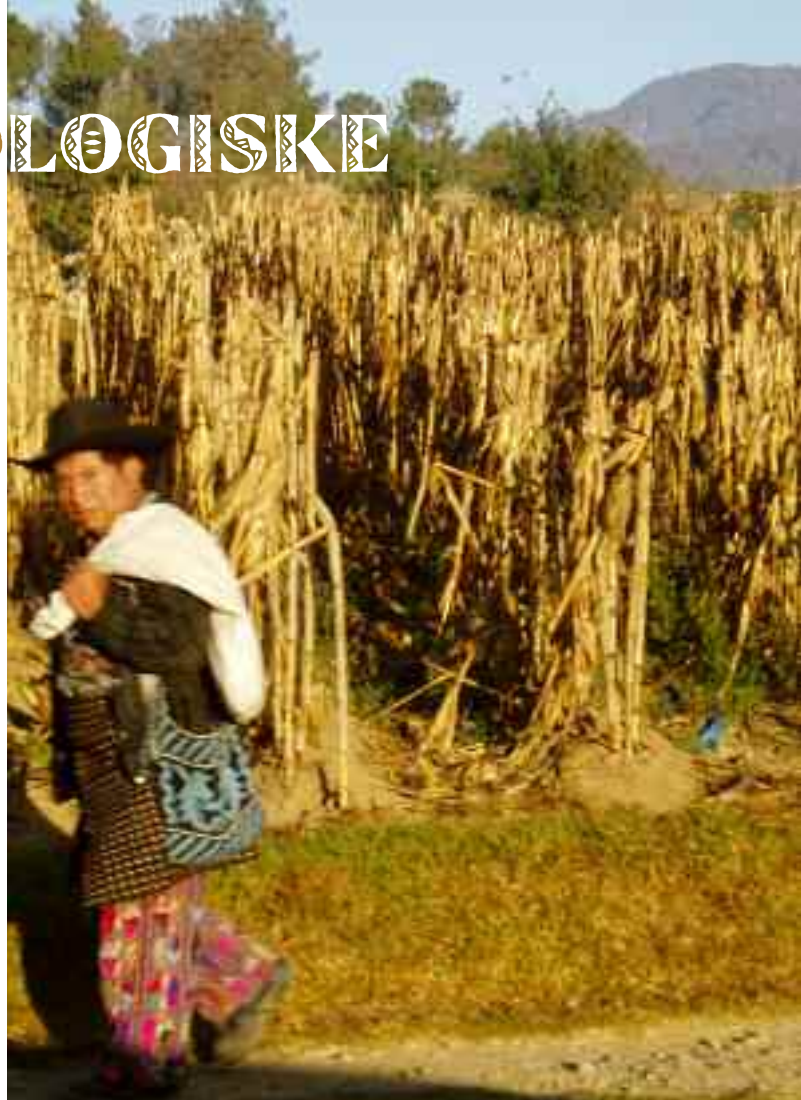
MAJSSENS MYTOLOGISKE BETYDNING

Ud over at være en vigtig næringskilde i Guatemala har majs også spillet en anden vigtig rolle. Majs havde en mytologisk betydning i mayaernes oprindelige religion og har stadig i dag en vigtig betydning i mayaernes liv. Mange mayaer ser en forbindelse mellem menneskets fødsel, død og genfødsel og majsens livscyklus. I bogen *Popol Wuj*, der blev nedskrevet af nogle højtstående mayaindianere kort efter den spanske invasion af Guatemala, fortæller en myte, at guderne skabte mennesket af majs. Myten fortæller, at den store forfader Hun Hunahpu går ned i underverdenen, hvor han bliver ofret og hans hoved hængt i et kalabastræ, der vokser nær en boldbane. Hun Hunahpus kranie formår på mirakuløs vis at gøre en ung kvinde gravid med sit spyt. Kvinden føder tvillingsønner, der ved en senere rejse til underverdenen „genindsætter“ faderen på jorden. I en tidligere beretning af den samme historie genopstår Hun Hunahpu ved sine sønners hjælp som majs-guden.

I 1700-tallet bemærkede en spansk præst ved navn Ximenéz, at der i Guatemalas højland ofte blev begravet afdøde i majsmarkerne, således at den døde blev genfødt som majs. Også i dag kan man se kirkegårde, der er omgivet af majsmarker.

BØRN OG MAJS

Et andet eksempel på majsens betydning er, at 'traditionelle' mødre fra Santiago Atitlán kommer en majs-kolbe i det nyfødte barns vugge og kun spiser mad tilberedt af majs, mens hun ammer for at sikre at barnet bliver et rigtigt og et helt menneske. Når barnet begynder at spise rigtig mad, tilbereder hun det kun af majs fra lokalområdet for på den måde at sikre, at barnet bliver et legitimt medlem af lokalsamfundet. Denne tradition er dog blevet besværlig, da den lokale majsproduktion i de senere år er faldet, og man derfor må importere majs fra andre områder af landet; men man foretrækker stadigvæk den lokale majs.

MAYAINDIANERNES POLITISKE INDSATS

I dag arbejder mange mayaer sammen med nationale og internationale organisationer på at forbedre forholdene for Guatemalas indianske befolkning. I dette arbejde lægges der ofte vægt på, at mayaerne tager del i det politiske arbejde for at opnå større indflydelse i deres nærområde såvel som på deres lands udvikling. Det var utænkeligt for bare 50 år siden.

Rikke Recinos Jensen.

© Skoletjenesten
Nationalmuseet 2007

Tekst: Rikke Recinos Jensen
Redaktion: Vibeke Mader/Skoletjenesten
Foto: Mette Scheurer
Lay-out: Kristin Wiborg/Skoletjenesten

NATIONALMUSEET

www.nat.mus.dk

Skoletjenesten

www.skoletjenesten.dk